

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ КОНТРОЛЮ В УКРАЇНІ

Анотація. Розкрито сутність контролю шляхом аналізу різних літературних джерел. Визначено підходи до трактування терміна "контроль". Надано уточнення трактування терміна "контроль" та окреслено відмінності авторського бачення від наявних.

Аннотация. Раскрыта сущность контроля путем анализа различных литературных источников. Определены подходы к трактовке термина "контроль". Предоставлено уточнение трактовки термина "контроль" и очерчены различия авторского видения от существующих.

Annotation. The essence of control is revealed through analyzing various literary sources. The approaches to the interpretation of the term "control" are defined. The interpretation of the term "control" is clarified and the differences between author's vision and the existing ones are outlined.

Ключові слова: контроль, сутність контролю, значення контролю, підходи до визначення терміна "контроль", функція управління, система, процес.

У сучасних умовах контроль є важливою складовою будь-якої діяльності, тому вчені постійно звертають увагу не лише на порядок його організації, але й на особливі відмінності в трактуванні.

Контроль є центром дослідження таких науковців, як Дікань Л. В. [1; 2], Голуб Ю. О. [2], Синюгіна Н. В. [2; 3], Бутинець Т. А. [4], Бутинець Ф. Ф. [4; 5], Ліщинська Л. Б. [6] та ін. До сьогодні серед дослідників точаться дискусії щодо трактування терміна "контроль", тому виникла необхідність у його уточненні.

Для дослідження поставлені наступні цілі: розкрити сутність терміна "контроль" та надати авторське бачення його визначення. У ході виконання роботи були використані методи аналізу, синтезу, узагальнення.

Питання сутності контролю розкрито вітчизняними та зарубіжними науковцями в працях з господарського (економічного) контролю та теорії управління (менеджменту). Але велика кількість публікацій і породила значну кількість неузгоджених поглядів на одну й ту ж саму проблему. Визначення терміна "контроль" різними авторами наведені в таблиці.

На підставі визначень терміна "контроль" різними науковцями доцільно виконати їх об'єднання в наступні підходи:

- 1) контроль як функція управління (засіб двостороннього зв'язку);
- 2) контроль як процес (складова частина управління);
- 3) контроль як система спостереження і перевірки (виявлення відхилень).

Виходячи з етимологічного змісту, контроль спрямований на пошук і попередження відхилень, які мають місце в діяльності підконтрольного об'єкта [7, с. 82].

За результатами аналізу таблиці значна частина науковців визначають контроль як функцію управління або засіб двостороннього зв'язку, що виділені в окремий підхід. Суть підходу в тому, що контроль як функція управління виконує завдання, які стоять перед суб'єктом господарювання та його системою управління. До науковців, які дотримуються цього підходу, належать Дікань Л. В., Голуб Ю. О., Синюгіна Н. В. [1, с. 206; 2, с. 15], Пінькас Г. І., Катроша Л. В. [8, с. 156–157].

До другого підходу, де контроль виступає як процес (складова частина управління), належить визначення контролю, яке дали Дікань Н. В. [10] та Мартиненко М. М. [9, с. 249]. Дікань Н. В. [10] зазначає, що контроль – це процес досягнення організацією цілей. Саме в досягненні цілей за допомогою процесу контролю і полягає суть другого підходу. Подібне трактування контролю наводять Щокін Г. В., Головатий М. Ф., Антонюк О. В. та Сладкевич В. П. [11, с. 228].

Вагома частина науковців підходять до визначення терміна "контроль" як до системи спостереження і перевірки (виявлення відхилень), що виділено в третій підхід. Суть підходу в тому, що за допомогою контролю відбувається спостереження за всіма процесами, які відбуваються на підприємстві, та здійснюється усунення відхилень, які при цьому виникають.

Таблиця

Визначення терміна "контроль" різними авторами

Автор терміна "контроль"	Визначення терміна "контроль"
--------------------------	-------------------------------

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14
Дікань Л. В., Голуб Ю. О., Синюгіна Н. В. [1; 2]	+	+	-	+	+	-	+	-	-	-	-	-	-
Дікань Н. В. [10]	-	-	-	-	-	+	-	-	-	-	-	-	-
Грязнова А. Г. [12]	-	+	-	+	-	-	-	+	-	-	-	-	-

Закінчення таблиці

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14
Райзберг Б. А., Лозовский Л. Ш., Стародубцева Е. Б. [13]	-	+	-	+	-	-	-	+	-	-	-	-	-
Майкл Мескон [15]	-	-	-	-	-	-	-	-	+	-	-	-	-
А. Азрилиян [14]	+	+	-	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Бутинець Т. А. [4]	-	-	-	-	-	-	-	-	-	+	-	-	-
Пінькас Г. І., Катроша Л. В. [8]	+	-	-	+	-	-	+	-	-	-	-	-	-
Словник термінів ITIL [16]	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	+	-	-
Мартиненко М. М. [9]	-	-	-	-	+	+	-	-	-	-	-	-	-
Щокін Г. В., Головатий М. Ф., Антонюк О. В., Сладкевич В. П. [11]	-	+	-	+	-	+	-	-	-	-	-	-	-
Бутинець Ф. Ф., Бутинець Т. А. [5]	-	+	+	+	-	-	-	-	-	-	-	+	-
Синюгіна Н. В., Яблонська Г. В. [4]	-	-	-	-	+	-	+	-	-	-	-	-	-
Ковальчук С. В., Погребняк О. М., Ліщинська Л. Б. [6]	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	+

До однодумців належать Дікань Л. В., Голуб Ю. О., Синюгіна Н. В. [1, с. 206; 2, с. 15], Грязнова А. Г. [12], Райзберг Б. А., Лозовский Л. Ш., Стародубцева Е. Б. [13], Азрилиян А. [14], Пінькас Г. І., Катроша Л. В. [8, с. 156–157]. Бутинець Ф. Ф. та Бутинець Т. А. [5] вважають, що контроль – це наука і наводять таке визначення: "Контроль – наука про те, як люди і суспільство з часом за допомогою нагляду, спостереження та перевірки створюють для процесу виробництва та бізнесової діяльності систему контролю та застосовують відповідні методи вивчення фактів господарського життя з метою збереження багатства, природи та соціального захисту працюючих" [5, с. 14].

Вивчаючи зарубіжну літературу, варто зазначити, що існують істотні відмінності у трактуванні терміна "контроль" від його визначень у вітчизняній літературі. Прикладом є Майкл Мескон [15], який вважає, що контроль – це повноваження здійснювати управління підприємством і визначати його політику. Специфічне визначення наведено і в "Словаре термінів ITIL (Information Technology Infrastructure Library) на русском языке" [16, с. 32]. Відповідно до словника, "контроль – это способ управления риском, обеспечивающий достижение бизнес-цели или соблюдение процесса".

Виконані дослідження дають підстави стверджувати, що жоден із вищезазначених підходів не можна назвати досконалим і на практиці жоден із них не застосовується в чистому вигляді, а, навпаки, відбувається одночасне поєднання декількох підходів.

Проаналізовані визначення недостатньо розкривають сутність поняття "контроль". Адже науковцями не завжди враховується, що поняття "контроль", як показують результати дослідження, багатогранне, і кожен вчений відображає його сутність, виділяючи лише певну грань, не враховуючи деяких особливостей. Тому, на думку автора, виникає необхідність уточнення визначення терміна "контроль".

Розглядаючи наявні дефініції терміна "контроль", автор пропонує наступне визначення: контроль – це система безперервного спостереження та перевірки наявних на підприємстві, в установі чи організації процесів, за допомогою якої відбувається виявлення відхилень від встановлених параметрів та забезпечення необхідною інформацією керівництво з метою прийняття економічно вигідних управлінських рішень. Таке визначення більш повно висвітлює сутність контролю та відображає його особливості. Крім того, на відміну від інших визначень, такий узагальнюючий підхід до трактування сутності контролю враховує особливості та спільні риси розглянутих концепцій.

Таким чином, наукова новизна результатів дослідження полягає в уточненні визначення терміна "контроль". Практичне значення результатів дослідження полягає в застосуванні запропонованих результатів у теоретичних дослідженнях сутності контролю.

Напрямок подальших досліджень є розроблення на базі уточненої сутності контролю його класифікації.

Наук. керівн. Дікань Л. В.

Література: 1. Дікань Л. В. Контроль у бюджетних установах : підручник / Л. В. Дікань. – Х. : ВД "ІНЖЕК", 2010. – 408 с. 2. Дікань Л. В. Фінансовий контроль: теорія та методологія: монографія / Л. В. Дікань, Ю. О. Голуб, Н. В. Синюгіна. – Х. : ХНЕУ, 2009. – 91 с. 3. Синюгіна Н. В. Дискусійні питання визначення понять "контроль" і "ревізія" / Н. В. Синюгіна, Г. В. Яблонська // ЕКОНОМІКА: реалії часу. – 2011. – № 1(1). – С. 75–80. 4. Бутинець Т. А. Класифікація господарського контролю: міф чи реальність? / Т. А. Бутинець // Вісник Житомирського державного технологічного університету. – 2011. – № 1 (55). – С. 12–17. 5. Бутинець Ф. Ф. Господарський контроль як наука: формування її складових / Ф. Ф. Бутинець, Т. А. Бутинець // Вісник Житомирського державного технологічного університету. – 2012. – № 1(59). – С. 14–21. 6. Ковальчук С. В. Минуле і сьогодення, або особливості трактування поняття "контроль" в сучасних умовах / С. В. Ковальчук, О. М. Погребняк, Л. Б. Ліщинська // Наукові конференції [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://intkonf.org/kovalchuk-sv-pogrebnyak-om-lischinska-lb-minule-i-sogodennya-abo-osoblivosti-traktuvannya-ponyattya-kontrol-v-suchasnih-umovah>. 7. Гончар В. П. Контроль в системі управління організаціями / В. П. Гончар // Вісник Сумського національного аграрного університету. – 2011. – Випуск 9. – С. 82–87. 8. Пінькас Г. І. Фінансовий контроль: проблеми визначення категорії / Г. І. Пінькас, Л. В. Катроша // Економічний простір. – 2011. – № 48/2. – С. 150–158. 9. Мартиненко М. М. Основи менеджменту : [підручник] / М. М. Мартиненко. – К. : Каравелла, 2005. – 496 с. 10. Дікань Н. В. Менеджмент : навч. посібн. / Н. В. Дікань, І. І. Борисенко. – К. : Знання, 2008. – 389 с. 11. Менеджмент : понятійно-термінологічний словник / [за ред. Г. В. Щокіна, М. Ф. Головатого, О. В. Антонюка, В. П. Сладкевича]. – К. : МАУП, 2007 – 744 с. 12. Финансово-кредитный энциклопедический словарь / колл. авторов под общ. ред. А. Г. Грязновой. – 2004 г. [Электронный ресурс]. – Режим доступа : www.vocable.ru/dictionary/1049/word/kontrol. 13. Райзберг Б. А. Современный экономический словарь // Б. А. Райзберг, Л. Ш. Лозовский, Е. Б. Стародубцева. – 5-е изд., перераб. и доп. – М. : ИНФРА-М, 2006. – 495 с. [Электронный ресурс]. – Режим доступа : www.vocable.ru/dictionary/88/word/kontrol. 14. Большой бухгалтерский словарь 10 000 терминов / под ред. А. Н. Азрилияна. – Москва, 1999. – 1 683 с. [Электронный ресурс]. – Режим доступа : www.vocable.ru/dictionary/98/word/kontrol. 15. Майкл Мескон. Основы менеджмента: Глоссарий к книге, 2007 г. [Электронный ресурс]. – Режим доступа : www.vocable.ru/dictionary/91/word/kontrol. 16. Словарь терминов IPII® на русском языке, версия 2.0, 29 июля 2011 г. на основе английской версии 1.0, 29 июля 2011. – 114 с.